

Okuma
Notları
Hilmi Yavuz

OKUMA NOTLARI

Hilmi Yavuz

TİMAŞ YAYINLARI | 4339

Hilmi Yavuz | 12

EDİTÖR

Sakine Korkmaz

KAPAK TASARIMI

Erdi Demir

İÇ TASARIM

Tamer Turp

1. BASKI

Kasım 2017, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-605-08-2680-7

TİMAŞ YAYINLARI

Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul

Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

   timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT

Sistem Matbaacılık

Yılanlı Ayazma Sok. No: 8

Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Telefon: (0212) 482 11 01

Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.

İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Okuma Notları'nın Yeni Basımı İçin

Okuma Notları'nın ilk basımından bu yana neredeyse 30 yıl geçti. İkinci basımıysa bundan tastamam 20 yıl önce yapılmıştı. Bu kez, eklemelerle yapılıyor yeni basımı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, son 20 yılda bu notları sürdürmedim, sürdürmek istemedim. Nedeni şu: Okurun da göreceği gibi, bu *Notlar*'da, bilgi yanlışları, çeviri yanlışları [ama özellikle 'çeviri' yanlışları!] üzerinde durdum. Amacım yabancı dilden aslını okumak olanağını bulamayan okuru, satın aldığı ya da alacağı kitabın çevirisi konusunda uyarmak olduğu kadar çevirmenlerin [şayet varsa! yayınevlerinin editörlerinin!] de dikkatini çekmekti!

Oysa hiç de umduğum ve beklediğim gibi olmadı! Ve *Okuma Notları* dolayısıyla bizim okuryazarımızla ilgili çok önemli bir tavrı da keşfettim: Okuryazarımız, bilgi yanlışları ve çeviri hatalarının doğru olup olmadığına, bir başka deyişle, *Okuma Notları*'nda bu konuda yapılan eleştirilerin nedenlerine bakmıyor;- eleştirinin gerekçelerini arıyor. Diyelim ki, bir yazarın vahim bir bilgi hatasını ortaya koydum;- çoğunluğunun verdiği tepki, bu hatayı yapana değil de, eleştirdiğim için de bana yöneliyor. Bir daha yineleyeyim: eleştirinin doğruluğu, yani 'nedenleri' değil de, benim o eleştiriyi 'niçin' yaptığının 'gerekçeleri' aranıyor!

Bir kısım okurun [-ki bir hayli çoktular!] hakikatle değil de dedikoduyla ilgilenmesi bir yana, bu yanlışları ve hataları yapanlar konusunda herhangi bir kamusal yaptırımın sözkonusu olmadığını da gördüm. Kısaca yanlışları ve hataları yapanlar, sanki

hiçbir şey olmamış gibi, Ziya Paşa gibi söylersem, 'mesned-i izzette serefrâz' olmaya devam ettiler.

Baktım ki, *Okuma Notları*'ndaki eleştiriler ne bir işe yarıyor ne de bu hata ve yanlışlıkları yapanlara bir yaptırım uygulanıyor! Gördüm ki, *Okuma Notları* ile bir sürü düşman edinmekten öte bir kazancım olmadı;- vazgeçtim...

Okuma Notları, sadece bilgi ve çeviri hataları ve yanlışlarını göstermekten ibâret değil elbette. Okur, bu kitapta, bunlar dışın-da yaptığım okumaları; kitaplar hakkında değerlendirmeleri; edebiyata, felsefeye, tarihe, sosyolojiye, sanata kadar uzanan geniş bir okuma alanında düşündüklerimi de 'Notlar' halinde bulacaktır.

Kitabı yeniden yayımlamak isteyişimin nedeni, yeni okurlar için *Okuma Notları*'nın eğlenceli olabileceğini düşünüyor olmamdır. Evet, eğlenceli! Yer yer mizaha kaçan [-ki, başka türlü olması da mümkün değildi!] '*Notlar*'ı, yeni ve genç okurlar keyifle okuyacaklardır, diye umut ediyorum. Ayrıca, kitaplar ve fikirler konusunda yazdıklarım okurların entelektüel ilgilerini de kışkırtabilir mi, diye de düşünmeden edemiyorum.

Hilmi Yavuz

Ayaspaşa

31 Ekim, 2017

Ceronetti ve Soğan

Guido Ceronetti'nin *Il Silenzio del Corpo*'sunu, Fransızcadan okudum. Yaşlılıktan soğanın erdemlerine, Spinoza'dan prostat büyümesine değin öyle çok şey üzerine yazıyor ki...¹

Yaşlılıkla oburluk ilişkisi üzerine: "Yaşlılık kendini oburlukta belli eder."

Kopaczewsky'nin *La Médecine en Desarrois*'sından aktarıyor Ceronetti: Kansere karşı soğan suyu! Yeryüzünde kansere yakalanma oranı, Yahudiler arasında en düşük düzeyde. Neden? Yahudiler çok soğan yiyorlar da ondan!..

Ceronetti'nin soğanı, sinirsel krizlere de iyi geliyor: "Bir baş soğan alın, ortadan bıçakla ikiye bölün ve derin derin soluyun kokusunu. Göreceksiniz, hemen yatışacaksınız, siniriniz hemen geçecek."

Ceronetti, Spinoza'nın *Etika*'sındaki 'utilitatis ratio' dan (yararlılık kuralı, yararlılık normu) söz ediyor (*Etika IV, XXVI*): "Yararlılık kuralı, doğada insanlar dışında (*extra homines*) bulunan hiçbir şeyi korumamızı istemez; ama bu kurala göre biz bu şeyleri kullanmak için saklayabiliriz, yok edebiliriz ya da olası her türlü araçla kullanıma uydurabiliriz." (Yeşiller, Spinoza'yı okumamalı!)

Ama, diyor Ceronetti, insan, yararlılık kuralı gereği salt doğayı değil, kendini de yok etmektedir. İşte nemesis bu: Doğanın öcü!.. Pascal'ın 'çürümüş akıl' (*raison corrompue*) dediğidir yararlılık kuralı. Ceronetti, Pascal'ın bu sözünün İtalyancaya Leopardi

1 Guido Ceronetti, *Le Silence du Corps* (Paris: Albin Michel, 1984)

tarafından 'gerçek kuraklık' anlamına gelebilecek bir biçimde çevrildiğini de özellikle belirtiyor ve Ceronetti'ye göre, Tanrı'yı insan aklıyla özdeşleştirmek, korkunç bir yanlışlıktır. (Yeşiller, Ceronetti'yi okumalı!)

Lardreau ve Jambet

Ortak kitaplarının adı, *L'Ange*. İlk Hıristiyanlığın yayılışı ve temelleri üzerine. Lardreau ve Jambet, ilk Hıristiyanlığın, a) emeğin radikal bir biçimde olumsuzlanması; b) bedenden nefret ve c) cinsel ayırımın reddedilmesi üzerine kurulduğunu söylüyorlar: "İlk Hıristiyan kadınlar ve erkekler, erdemli bir birliklelikle, birbirlerine el sürmeden, dilenerek ve haydutlukla geçiniyorlardı."²

Kilise, özellikle cinsel ayırımın reddedilmesinin bir anarşi, bir "bekâret ya da erdemlilik anarşisi" yarattığını düşünüyor. Cemaatin büyümesi için evliliğin kurumlaşması (cinsel yaşamın gerçekleşmesi) gerekiyor. Kilise, 'ten ile beden'i ayırıyor.

Emeğin saygınlığı ise manastırlarda keşişlik biçimleriyle temellendiriliyor. Bedenden nefret ise, 'Imitatio Christi'ye dönüştürülüyor (Thomas à Kempis).

Mortifikasyon, bedenin bir tür olumsuzlanması olarak bütün çileci öğretilerde var. Asaf Hâlet Çelebi, *Eşrefoğlu Abdullah Rumi*'sinde³, Eşrefoğlu'nun Hacı Bayram Veli tarafından 'seyir ve sülük için lüzumlu olan en şiddetli mortificationlara tecrübe edildiğini' belirtiyor.

2 Guy Lardreau & Christian Jambet, *L'Ange* (Paris: Grasset, 1976)

3 Asaf Hâlet Çelebi, *Eşrefoğlu Abdullah Rumi* (İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1944)

Hâmid ve Evlilik

Abdülhak Hâmid müthiş bir adam! Celâl Nuri'den Yahya Kemal'e, Rıza Tevfik'ten Mehmet Akif'e, Süleyman Nazif'ten Tevfik Fikret'e kadar çağdaşı herkesten büyük övgüler almasını neye bağlamalı?

İnci Enginün'ün kitabı: *Abdülhak Hâmid*.⁴ Bu kitaptan Hâmid'in kaç kez evlendiğini de öğreniyoruz. İlk evlilik Fatma Hanım'la (1874'de, Hâmid 22 yaşında), ikinci evliliği Nelly (Cleaver) Hanım'la (1890'da), üçüncüsü Cemile Hanım'la (sadece 20 gün sürüyor) ve dördüncü evliliği Lucien (Lüsyen) Hanım'la (1912'de ve Hâmid 60 yaşında).

İlginç gelişme: Lucien Hanım'la sekiz yıl evli kaldıktan sonra boşanıyorlar (1920). Hâmid, Lucien Hanım'ı bir İtalyan soylusuyla, Dük de Soranza ile evlendiriyor ve daha sonra da onu Venedik'te ziyaret ediyor.

1927'de Lucien Hanım, kocası Dük de Soranza'yı ve doğallıkla soyluluk sanını, terk edip Hâmid'e dönüyor (Hâmid, bu sırada 75 yaşındadır).

Esat Cemal Paker, *Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları*'nda Hâmid'le Londra'da buldukları yılları anlatır: "Hemen hemen her akşam Hâmid'le buluşur ve bir bara giderdik. Hâmid güzel kadın sevdiği kadar içkiyi de severdi (...) Şu mısraı ile kendini ne güzel anlatır:⁵

*Şaribülleyli venneharım ben
Karlar altında nevbaharım ben*

4 İnci Enginün, *Abdülhak Hâmid* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986)

5 Esat Cemal Paker, *Kırk Yıllık Hariciye Hatıraları* (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1952)

Nâzım ve Gazzalî

Nâzım'ın, *Çankırı Hapishanesinden Mektuplar, II'si*,

Bir akşamüstü oturup hapishane kapısında

Rubailer okuduk Gazzalî'den:

Gece: büyük lâciverdi bahçe...

diye başlar. Bu şiirde sözü geçen rubaiyi, Gazzalî'nin rubaisini buldum. Abdullah Cevdet'in *Dilmesti-i Mevlânâ* adıyla yayımlandığı (eski harflerle) kitabında *Rubaiyyat-ı Gazzalî* bölümüne baktım -ve işte!:

“Gece, büyük laciverdi bahçe, tekrar açılacak. Sevgilim, haydi cumhur'ül-enamdan uzak, kamerin bir melike libasıyla bize geldiğini ve bu manevi bahçede yıldızların çiçeklendiğini görmeye gidelim.”⁶

Bir de Attila İlhan'ın sık sık sözünü ettiği bir rubai vardır. Abdullah Cevdet'in kitabında onu da buldum:

Senin gönlün dâima meshur ve musahhardır, mazursun,

Gamın ne olduğunu asla bilmedin, mazursun,

Ben sensiz bin gece kan yuttum,

Sen bir gece sensiz kalmadın, mazursun.

Abdullah Cevdet, bir de dipnot düşmüş, şöyle:

“Bu rubai Ahmet Gazzalî'nindir. İmam Gazzalî, bu rubai hakkında ‘biz ömrümüzü telifat ile geçirdik; bizim Ahmet bunların cümlesini dört mısra ile ifade etti’ demiştir.”

6 Abdullah Cevdet, *Dilmesti-i Mevlânâ* (İstanbul: Kütübhâne-i İctihâd, 1921)

Nâzım ve Mevlânâ

Nâzım'ın ünlü,

*Bir gerçek âlemde gördüğün ey Celâleddin, heyûla filan değil
Uçsuz bucaksız ve yaratılmadı, ressamı illet-i ûla filan değil
Ve senin kızgın etinden kalan rubailerin en muhteşemi:
'Suret hemi zillest...' filan diye başlayan değil...*

rubaisinde sözü geçen, Mevlânâ'nın "suret hemi zillest"li rubaisine Asaf Hâlet Çelebi'nin *Mevlânâ'nın Rubaileri*'nde rastladım.⁷ Farsçasını, sevgili dostum Prof. Dr. Hüsrev Hatemi'nin yardımıyla çözdüm:

*Suret hemi zillest u heyûla midân
Tasvirigereş illet-i ûla midân
Lâhut be nasud fîru nâyed lîk
Nâsud u lâhûd huveydâ midân*

Asaf Hâlet Çelebi'nin çevirisi şu:

"Bil ki bu resimde görünen suret bir gölge, bir heyuladır. Bil ki onu resmeden (illet-i ûla)'dır. Lâhut âlemi nasute alçalmaz, fakat bil ki nasut lâhutla meydana çıkar."

Çelebi 'illet-i ûla' için bir de dipnot düşmüş: 'cause primordiale' (ilksel neden).

Epiktetos ve Yazı

"Biris Crysippos'un yazılarını anlayabiliyor ve açıklayabiliyor olmaktan dolayı gurur duyduğunda, kendi kendine de ki: Eğer Crysippos yazılarını kapalı yazmamış olsaydı, bu adamın gurur duyacak hiçbir şeyi olmazdı."

⁷ Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ'nın Rubaileri* (İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1944)

Böyle demiş Epiktetos!

“Şiirlerinizi anlamıyorum!” diyenlere saygıyla sunulur.

Braudel ve Lüks

Capitalism and Material Life, 1400-1800, Braudel’in kitabı.⁸ Lüks tüketim tutkusunu üzerine Mauss’un söylediklerini aktarıyor: “Toplum, ilerleme itkisini üretimden değil, lüksten alır; lüks büyük bir itici güç sağlar.” Bachelard’ın da buna benzer bir önermesi var: “Aşırı bolluğun gerçekleştirilmesi, zorunlu gereksinimlerin gerçekleştirilmesinden çok daha büyük bir tinsel doygunluk verir. İnsan, gereksinimlerin değil, arzularının yarattığı bir varlıktır.”

Werner Sombart da, çağdaş kapitalizmi lüks’ün, lüks tutkusunun yarattığını söyler. Braudel anlatıyor: “Avrupa’da 16. yüzyıldan önce şeker bir lükstü; karabiber 17. yüzyılın sonlarına doğru hâlâ lüks’tü; Catherine de Medici dönemindeyse alkolü içkiler, lüks sayılıyordu. İlk yassı tabaklar (büyük olasılıkla gümüşten yapılıyordu), I. François döneminde Antwerpli bir gümüş ustasına ısmarlanmıştı (1538) -ve, lükstüler!..”

İnsanı gereksinimleri mi, yoksa arzuları mı belirliyor?

Jacques Rueff: “Üretim, arzunun kız kardeşidir.”

Kapitalizm ile arzu (ve arzunun yeniden-üretimi) arasındaki bağlantının iyi kavranması gerekiyor. Serge Mallet, daha 1960 sonlarında yazdığı *La Nouvelle Classe Ouvrière*’sinde emekçinin ‘fabrikadan çıktıktan sonra kendini emekçi saymayabilmekte’ olduğunu yazmamış mıydı?

8 Fernand Braudel, *Capitalism and Material Life, 1400-1800* (Londra: Fontana, 1979)

Bugün Türkiye’de Danimarka peynirleriyle, İtalyan salam-
larıyla, Fransız tereyağlarıyla tıka basa dolu vitrinlerin (aşırı
bolluğun), insanlara tinsel doygunluk verdiğini yadsımanın
büyük bir yanlışlık olduğunu düşünüyorum. ‘Evine güçlkle
ekmek alabilenin tıka basa dolu vitrinlerle alışverişi yoktur’
diye düşünmenin, vahim yanlış olduğunu da...

Kapitalizm, arzuyu öne çıkarıyor, gereksinimi değil...

Yahya Kemal ve Nâîlî

Yahya Kemal’in ‘söyler’ redifli gazeli,

Böyle beş beyti bu gûyende redif üzre Kemâl

Nâîlî söylese bir âlem-i mânâ söyler

beytiyle biter. Peki ama, niçin başka bir şair değil de Nâîlî?

Yahya Kemal, ‘âlem-i mânâ’yı söylemeyi niçin, özellikle
Nâîlî’ye yakıştırmış olsun?

Yanıtı, Haluk İpekten’in *Nâîlî*’sini okurken buldum:⁹

Yok bizde feyz âlem-i mânâyı bilmeye

(Nâîlî)

Genette ve Kuram

“Eleştiri, eşzamanlı olarak hem yazınsal uzamın dışındadır:
çünkü yazı’ dan söz eder; hem de yazınsal uzamın içinde: çünkü
sözü, yazı’dır.”¹⁰

9 Haluk İpekten, *Nâîlî* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986)

10 *Tel Quel*, 14.

Genette'in eleştiriyi böyle konumlandırması, bana Niels Bohr'un 'notiones complementaires'ini anımsattı: Reel fizik'in 'eşzamanlı olarak hem bütün uzamı dolduran bir dalga hem de bu uzamın bir noktasında lokalize olan bir korpüskül' olması gibi!¹¹

Genette, eleştirinin hem yazınsal uzamın içinde hem de dışın-da (eşzamanlı olarak) olduğunu belirtirken, Kuantum fiziğinin reel fizik açısından böyle bir çelişkiyi içerdiğini biliyor olmalı, diye düşündüm. Belki de yanılıyorum, ama, eleştirinin hem yazı'dan söz eden bir üst-dil hem de sözü yazı olan bir dil olması olgusu, nasıl yazın kuramı açısından göz ardı edilen bir çelişki ise, maddenin hem bir dalga hem de bir korpüskül olması da, Kuantum kuramı açısından öylece göz ardı edilen bir çelişki oluyor!..

Galiba, kuram'ın özelliği de bu: Gerçeklikteki çelişkileri (ister yazında, ister bilimde olsun) göz ardı etmek!..

Ahmet Haşim ve Maymunlar

Ahmet Haşim'in şiirlerinden çoğunun, neredeyse intihal (aşırma) sayılabilecek kertede aktarmalara dayandığı söylenir öteden beri...

Nihad M. Çetin, *Ahmet Haşim'in Kaynakları Hakkında Bir Deneme* adlı yazısında, Haşim'in şiirlerindeki imgelerin hemen hemen hiç değiştirilmeden, Henri de Régnier, Albert Samain ya da Paul Verlaine'den aktarıldığını belirtiyor.¹² Doğallıkla, örnekler vererek!.. Nihad M. Çetin, Cenab ve Fikret'in de Haşim

11 Alexandre Kojève, *Introduction à la Lecture de Hegel* (Paris: Gallimard, 1947), 454.

12 Nihad M. Çetin, "Ahmet Haşim'in Kaynakları Hakkında Bir Deneme", *Türkiyat Mecmuası*, cilt XI (1954)

üzerindeki etkilerinden söz ettikten sonra, bu yazıya ilişkin yöntemini şöyle açıklıyor: “Haşim’e gelen unsurları açıkça gösterebilmek için müteessir olduğu parçalarla ibda ettikleri yan yana arz edildi. İlk bakışta bu sanatkârların Haşim üzerindeki tesirlerinin büyüklüğü anlaşılacaktır.”

Daha önce de bazı incelemeciler, örneğin Feyzullah Sacit ve Şerif Hulusi de, Haşim’in Şeyh Galib’e çok şey ‘borçlu’ olduğunu belirtmişlerdi.

Kuşkusuz intihal (aşırma) başka, etkilenme başkadır! Nihad M. Çetin, bu konuda bir yanlış anlamaya yol açmamak için “sanatkârın mülhem olduğu sanat eseri ile ibda ettiği arasındaki fark” üzerinde ısrarla durmak gerektiğini duymuştur.

Her ne kadar,

Les astres scintiller à travers ses cheveux (Albert Samain)

dizesiyle

Saçın nücûm ile meşbu (Ahmet Haşim)

dizesi arasındaki benzerlikler türünden olanların, ‘tesir’ mi yoksa ‘ibda’ mı sayılacağı, bana göre, pek kesin görünmüyorsa da, Nihad M. Çetin açısından bir ‘intihal’ söz konusu değildir!

Ama Haşim’in bir şiirinin, düpedüz ‘aşırma’ olduğunu öne sürenler de vardır.

Kemal Edip Kürkçüoğlu -ki, kendisi son derece güvenilir bir eski edebiyat uzmanıdır- Haşim’in, o çok ünlü,

Dalların zirvesindeyiz ancak

Yarı yoldan ziyâde yerden uzak

Yarı yoldan ziyâde mâha yakın

dizelerinin, bir İngiliz şiirinden düpedüz aktarıldığını söylemektedir.

Kemal Edip Kürkçüoğlu, Tahir-ül Mevlevi'nin *Edebiyat Lüğati*'nin yeni basımını yayıma hazırlarken 'ta'kid-i mânevî' maddesine şöyle bir dipnot düşmüştür:

“Daha sonra Ahmet Emin Yalman'ın refikası olan Rezan Arif Hanım, Hindistan ormanlarındaki hayvanların hayatını tasvir eden bir İngiliz edibinin *Jongl* adlı kitabını İngilizceden Türkçeye çevirmeyi, Ahmet Haşim de metindeki şiirleri nazmen terceme etmeyi kabullenmişlerdir. Ahmet Haşim bu şiiri, İngilizce metindeki 'Maymunların Şarkısı'ndan, Rezan Hanım'ın neşren tercemesine dayanarak nazmen ifade etmiştir. Hırçınlığı malum olan şairle (Rezan) Hanım'ın arası açılınca manzum terceme-den vazgeçilmiş, Ahmet Haşim de bu şi'ri, terceme olduğunu açıklamadan ayrıca neşr etmiştir. Zaten birinci beyit, bu izahat zaviyesinden bakılınca aydınlanır. *Dalların zirvesindeyiz ancak, mısraı insanlardan ziyade maymunlara yakışır.*”¹³

Gördünüz mü şu işi? Bizim hayran hayran okuyup nice ince anlamlar vermeye çalıştığımız, *dalların zirvesindeyiz ancak*, dizesi meğer Hint maymunlarınınun ağzından söylenmiyor muymuş?

Kilito ve Harfler

Abdulfettah Kilito'nun *L'Auteur et Ses Doubles*'inde¹⁴ rastladığım bir öykü: İ.S. 8. yüzyılda yaşamış bir Arap şairi, Vâsıl, 'r' harflerini söyleyemiyormuş -ve yazdığı tüm şiirlerde (r) harfi bile yokmuş!.. Tahar Ben Jelloun anımsatıyor: Tıpkı dokuz yüzyıl sonra, Georges Perec'in ünlü *Le Disparition* adlı romanında bir tek 'e' harfinin bile geçmemesi gibi!..

13 Tahir'ül Mevlevi, *Edebiyat Lugati*, haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973)

14 Abdelfattah Kilito, *L'Auteur et Ses Doubles* (Paris: Seuil, 1985)

Vâsıl'dan söz edilmişken Özdemir Asaf'ı anımsamamak olmaz. Özdemir Asaf da 'r' harflerini 'ğ' biçiminde söylerdi -ama onun şiirlerinde 'r' harfi vardır. (Atıf Yılmaz'ın 'Arkadaşım Şeytan' filminde, şeytan, sevgilisi Lavinia'ya Özdemir Asaf'ın bu şiirini okur: "Lavinia." "Lavinia"nın son dörtlüğünde 'r' harfi yoktur!)

1950'li yılların başlarında edebiyat matinelelerinde en beğenilen şiirlerden biriydi "Lavinia"... Türkçedeki en güzel aşk şiirlerinden biri...

Lavinia'yı, önce Shakespeare'in Titus Andronicus'unda buldum; sonra da O'Neill'in Elektra'ya Yas Yaraşır'ında...

Dili ve kolları kesilmiş Lavinia; acımasız Lavinia!

Ya öteki Lavinialar?

Sana gitme demiyeceğim

Ama gitme, Lavinia

Adını gizleyeceğim

Sen de bilme, Lavinia

(Özdemir Asaf)

Bergson ve Tanpınar

Bergson'un *Bilincin Dolayumsuz Verileri Üzerine Deneme*'sinden: "Ben'in kendi kendi'sini yaşamaya bıraktığı zamanlar, Ben'in geçmişle gelecek arasında hiçbir ayrılık açmaksızın olduğu gibi, zamanın bütünlüğü içinde parçalanmaz bir akışla aktığı anlardaki o durée'dir!"¹⁵

Ahmet Hamdi Tanpınar:

15 Nakleden: Ziya Somar, *Bergson* (İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1939)

*Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında
Yekpare, geniş bir ânın
Parçalanmaz akışında*

Nietzsche ve Şairler

Fuzulî'nin o bilinen,

Aldanma ki şair sözü elbette yalandır

dizesi şairle doğruluk arasındaki bağıntıları gündeme getiriyor ister istemez.

Ama bu ayrı bir konu.

Bense şair'in yalancılığı üzerinde duruyorum, hele Nietzsche'nin "Ancak bilinçli ve istençli olarak yalan söyleyebilenler -ki bunlar sadece şairlerdir- doğruyu söyleyebilir" sözünü okuduktan sonra!..

Fernando Pessoa'nın da Nietzsche'nin söylediklerine yakın içermeleri olan bir şiirinin olduğunu Ernesto da Cal'dan öğreniyorum:¹⁶

*O poeta e um fingidor
Finge tao completamente
Que chega a fingir que e dor
A dor que deveras sente*

¹⁶ *The Poem Itself*, edited by Stanley Burnshaw (London: Penguin Books, 1960)

(Şair üçkâğıtçının biridir: Öylesine ustalıkla yapar ki bunu, gerçekten acı çekerken de acı çekiyormuş gibidir.) Aragon'un 'Le mentir Vrai' deyişiyle dilegetirmek istediği de budur sanıyorum.

Aragon, 'Le mentir Vrai' ile şunu anlatmak ister: "Roman (dilerseniz, şiir de diyebilirsiniz, H.Y.), yalan söylemenin en yüce biçimidir: Yalan, burada Doğruluk'a ulaşmaya yardım eder."¹⁷

Yenişehirli Avni ve Kuşlar

Yenişehirli Avni'nin ünlü beyti:

*Şair ona derler ki iki âleme pinhân
Bir cev-v-i bedayide serî-üt tayarandır*

Bana hep şairle kuş arasındaki eğretilmeli bağıntıyı düşündürür. (Şairle arı arasındaki bu tür bağıntıyı, Haşim üzerine yazdığım bir yazıda göstermeye çalışmışım. O yazı, *Yazın Üzerine* adlı kitabımdadır.)¹⁸

Yalnız Yenişehirli Avni mi?

Baudelaire'in *Albatros*'u da şair değil midir?

Ben de *Gizemli Şiirler*'de 'simurg imi'ni, bir şiir geleneğini göstermek üzere kullanmış, ve

İşte simurg: hepimizden bir dize

dizesinde, 'simurg' söyleni dolayımında bu geleneği oluşturan dizelere gönderme yapmak istemişim.

Yine *Gizemli Şiirler*'de,

17 M. Adereth, *Commitment in Modern French Literature* (New York: Schorken Books, 1967)

18 Sözü edilen yazı için bkz.: Hilmi Yavuz, *Edebiyat ve Sanat Üzerine Yazılar* (İstanbul: YKY, 2005), 178. (Ed. N.)

*Nasil başlasam bilmiyorum
belki uzak bir şiirin
soğumuş küllerinden*

dizeleri, her şiirin bir başka şiirin *kül'*ünden doğduğunu (Phoenix'e örtük bir gönderme yaparak) göstermeye yönelir.

Şair ve Kuş? Başka şiirler de vardır elbet...

Duras ve Nâzım

Marguerite Duras'ın *L'Amant'*ında şu tümceye rastladım:

“Umutsuzluğun fotoğrafını kim çekti, bilmiyorum.”

Umutsuzluğun fotoğrafını olsa olsa, Abidin Dino çekebilir, diye düşündüm.

Unutmayalım ki, benzer bir soruyu Nâzım, ama bu kez 'mutluluk' için sormuştu Abidin Dino'ya:

“Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin?”

Buna, belki de yine Abidin Dino'ya yöneltilmek koşuluyla, şu soruyu da ekleyebiliriz sanıyorum:

“Sen ölümün fotoğrafını çekebilir misin Abidin?”

Neden 'ölüm' diye soracaksınız. Şundan:

Roland Barthes, *Le Photographe* dergisinde kendisiyle yapılan bir konuşmada 'ölüm'le fotoğraf' arasındaki bağıntıya dikkati çekiyor ve şöyle diyordu:

“Bundan bir süre önce annem öldü. Daha sonra annemin bir fotoğrafına bakarken, fotoğrafa ilişkin bir felsefe ürettim: Fotoğraf'la ölüm arasındaki bağıntı üzerinde düşündüm. Herkesin belki de sezgisel olarak bildiği bir şey bu: Fotoğraf, bir tanıktır kuşkusuz ama artık olmayan, geçmişte kalmış bir şeyin tanığı!.. Fotoğrafı çekilmiş kişi, yaşıyor bile olsa, fotoğra-